

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta (HE 4/2016 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- perustuslakivaliokunta PeVL 8/2016 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio, oikeusministeriö
- poliisitarkastaja Antti Simanainen, sisäministeriö
- käräjätuomari Gisela McPherson, Helsingin käräjäoikeus
- valtiosyyttäjä Ritva Sahavirta, Valtakunnansyyttäjänvirasto
- perintälakimies Sakari Haataja, Oikeusrekisterikeskus
- rikostarkastaja Taina Neira, keskusrikospoliisi
- asianajaja Simo Ellilä, Suomen Asianajajaliitto
- professori Pekka Viljanen
- professori Mikko Vuorenpää

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Valtakunnanvoudinvirasto
- apulaisprofessori Sakari Melander

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutoksia rikoslain menettämisseuraamuksia koskevaan lukuun. Muutoksilla pantaisiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa. Ehdote-

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

tut muutokset laajentaisivat mahdollisuutta tuomita rikoksesta peräisin oleva omaisuus valtiolle menetetyksi.

Lakiin ehdotetaan sisällytettäväksi rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä koskeva määritelmä-säännös. Lisäksi lakiin lisättäisiin säännökset kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi. Voimassa olevaa lakia muutettaisiin myös siten, että niin sanotun laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa täydennettäisiin direktiivissä edellytetyn mukaisesti. Lakiin myös kirjattaisiin eräitä laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemista harkittaessa huomioon otettavia seikkoja.

Lakiin lisättäisiin nykykäytäntöä selventävät säännökset menetetyksi tuomitsemista koskevan asian käsittelemisestä omana asianaan sekä menettelysäännökset asian käsittelemisestä vastaajan poissaolosta huolimatta direktiivissä tarkoitetuissa tilanteissa.

Esitykseen sisältyy myös säännös väittämisen- ja todistustaakasta menettämisseuraamusta koskevassa asiassa. Väittämistaakan osalta kantajan olisi vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämiskaavunsa perustuu. Kantajalla olisi myös todistustaakka mainituista seikoista, lukuun ottamatta laajennettuna hyötynä menetetyksi vaadittavan omaisuuden alkuperää, josta todistustaakka olisi vastaajalla.

Esitykseen sisältyy myös vähäisiä, lähinnä tietotekniikkarikosten yhteydessä sovellettaviksi tarkoitettuja pakkokeinolain täsmennyksiä liittyen datan menetetyksi tuomitsemiseen sekä vakuus-takavarikkoa ja takavarikkoa koskevaan sääntelyyn.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 4 päivänä lokakuuta 2016, johon mennessä direktiivi on pantava kansallisesti täytäntöön.

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Tausta ja keskeiset ehdotukset

Esityksessä on kyse rikoslain menettämisseuraamuksia koskevaan 10 lukuun tehtävistä muutoksista. Esitetyillä muutoksilla pannaan täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa. Muutokset laajentavat mahdollisuutta tuomita rikoksesta peräisin oleva omaisuus valtiolle menetetyksi.

Menettämisseuraamuksia koskevat säännökset uudistettiin vuonna 2001 (HE 80/2000 vp; PeVL 33/2000 vp; LaVM 14/2001 vp; L 875—894/2001), jolloin yleiset säännökset menettämisseuraamuksista otettiin rikoslain 10 lukuun. Rikoslain 10 lukuun on tehty vain vähäisiä muutoksia sen voimaantulon jälkeen johtuen muun muassa siitä, että yleisesti ottaen säännökset ovat toimineet hyvin.

Suomen lainsäädäntö täyttää pääosin direktiivin vaatimukset. Osa direktiivin säännöksistä edellyttää kuitenkin kansallisen lainsäädännön muuttamista. Näin on asianlaita etenkin laajennetun

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

hyödyn menettämisen sekä kolmanteen kohdistuvan menettämisseuraamuksen osalta. Lakivaliokunta pitää perusteltuna ja tarpeellisenä, että Suomen lainsäädäntö muutetaan vastaamaan direktiivin vaatimuksia esityksessä tarkoitettulla tavalla.

Käännetty todistustaakka

Esityksessä ehdotetaan lainsäädäntöä muutettavaksi joiltakin osin myös muuten kuin direktiivi edellyttää. Esityksen periaatteellisesti merkittävin uudistus onkin 1. lakiehdotukseen sisältyvä niin sanottu käännetty todistustaakka laajennetussa hyödyn menettämisessä (rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentti). Menettelysäännösten osalta lakiin ehdotetaan selvyiden vuoksi kirjattavaksi, että menettämiskaavan esittäjän on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämiskaavansa perustuu. Hänellä olisi myös todistustaakka näistä seikoista. Poikkeuksena kuitenkin on, että vastaajalla on todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä, kun vaatimus koskee 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettua laajennettua hyödyn menettämistä.

Käännettyä todistustaakkaa koskevan ehdotuksen taustalla on muun muassa eduskunnan hyväksymä lausuma, jossa edellytetään hallituksen selvittävän käännetyn todistustaakan käyttökelpoisuuden, jotta turvataan rikoshyödyn poissaaminen (TrVM 9/2010 vp — EK 42/2010 vp). Tarkastusvaliokunta on lisäksi teettänyt tutkimuksen harmaan talouden torjunnasta (ks. TrVM 12/2014 vp, s. 1). Tutkimuksessa katsotaan, että rikoshyötyä koskevien säännösten toimivuutta ja muita kehittämistarpeita tulee selvittää (Markku Hirvonen — Kalle Määttä: Harmaan talouden torjunta, eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2014 s. 287—288).

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa (22.6.2011), joka on ollut voimassa myös pääministeri Alexander Stubbin hallituksen ohjelmassa (24.6.2014), harmaan talouden torjunta oli asetettu yhdeksi hallituksen kärkihankkeista. Hallitusohjelman mukaan siihen on kuulunut muun ohessa velvollisuus selvittää ja valmistella rikoshyödyn perinnässä sovellettavaa käännettyä todistustaakkaa (ks. myös valtioneuvoston periaatepäätös 19.1.2012 Tehostettu harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimintaohjelma vuosille 2012—2015 sekä valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta 25.4.2013). Saadun selvityksen mukaan käännetty todistustaakka on omaksuttu muun muassa Tanskassa, Norjassa ja Virossa.

Voimassaolevaa menettämisseuraamussääntelyä säädettäessä (rikoslain 10 luku) laajennetun hyödyn menettämisen osalta on aiemmin ehdotettu käännettyä todistustaakkaa (HE 80/2000 vp). Tuolloin perustuslakivaliokunta on katsonut lausunnossaan (PeVL 33/2000 vp), että käännetty todistustaakka ei ole varauksitta sopuosinnassa perustuslain 21 §:ssä tarkoitettuna oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan syyttömyysolettaman kanssa, mutta on pitänyt sitä tietyin reunaehdoin mahdollisena erityisesti siksi, että todistustaakka ei koskenut syyllisyyttä vaan omaisuuden alkuperää. Tuolloin lakivaliokunta (LaVM 14/2001 vp) on katsonut perustuslakivaliokunnan ja asiantuntijoiden lausuntojen johdosta, että käännettyä todistustaakkaa ei hyväksytä. Lakivaliokunta on kuitenkin katsonut, että laajennettua hyötykonfiskaatiota tulee voida käyttää tehokkaasti. Tämän vuoksi syyttäjän näyttövelvollisuutta omaisuuden alkuperää koskien ei ole asetettu yhtä korkealle kuin mitä edellytetään rangaistukseen tuomitsemiselta vaadittavalta näyttöltä. Syyttäjältä vaadittavaksi näyttökynnykseksi on asetettu, että omaisuuden on syytä olettaa olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Näin ollen tuolloin on omaksuttu käännetyn todistustaakan sijasta kevennetty todistustaakka.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

Nyt käsiteltävässä hallituksen esityksessä ehdotetaan selvyiden vuoksi menettelysäännöksiä menettämisseuraamusta koskevan asian käsittelyn osalta (RL 10 luvun 9 §). Ehdotettu 9 §:n 4 momentti sisältää säännöksen, jonka mukaan menettämisseuraamuksen vaatijan todistustaakkaa koskevasta pääsäännöstä poiketen vastaajalla on todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä, kun vaatimus koskee 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettua laajennettua hyödyn menettämistä. Näin ollen todistustaakkaa ehdotetaan käännettäväksi laajennettua hyötyä koskevan menettämisseuraamusasian käsittelyssä tietyiltä osin vastaajalle.

Perustuslakivaliokunta on esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 8/2016 vp) arvioinut käännettyä todistustaakkaa koskevaa ehdotusta erityisesti perustuslain 21 §:n 2 momenttiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleeseen perustuvan syyttömyysolettaman kannalta. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan katsonut, että ehdotetun 9 §:n 4 momentin valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa olennaista on, että käännetty todistustaakka ei koske lainkaan syyttömyysolettaman kumoavaa ratkaisua eli rikoksen syyksilukemista ja katsonut, että käännetty todistustaakka on tietyin reunaehdoin mahdollinen. Perustuslakivaliokunta päätyy lausunnsaansa siihen, että ehdotus pysyy ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön rajoissa ja on myös perustuslain näkökulmasta mahdollinen. Perustuslakivaliokunta kuitenkin huomauttaa, että yleisistä rikosprosessuaalisista oikeusperiaatteista seuraa vahvoja perusteita sen tueksi, että rikoshyödyn menettämisen tuomitsemisessa tulisi jatkossakin noudattaa normaaleja rikosprosessuaalisia sääntöjä todistustaakan jaosta.

Asiassa esiin tuotuja seikkoja arvioituaan lakivaliokunta katsoo yksityiskohtaisissa perusteluissa tarkemmin esitetyistä syistä ja siellä esitetyin huomioin, että esityksessä ehdotettu säännös todistustaakan kääntämisestä laajennetussa hyödyn menettämisessä omaisuuden alkuperän osalta on perusteltu.

Asianomistajan asema rajat ylittävässä täytäntöönpanossa

Lakivaliokunta on direktiivin valmisteluvaiheessa pitänyt tärkeänä asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen turvaamista ja kiinnittänyt huomiota mahdollisuuteen käyttää menettämisseuraamusperusteisesti jäädytettyä omaisuutta myös asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen suorittamiseen (LaVL 15/2013 vp, LaVL 13/2012 vp ja LaVL 7/2012 vp).

Asianomistajan aseman parantamiseksi 1. lakiehdotuksessa lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös (rikoslain 10 luvun 2 §:n 7 momentti), jonka mukaan menettämisseuraamus voitaisiin poikkeuksellisesti asianomistajan vaatimuksesta tuomita ennen asianomistajan korvausvaatimuksen ratkaisemista. Tarkoituksena on helpottaa asianomistajan mahdollisuuksia saada korvaus perityksi omaisuudesta, joka on vieraassa valtiossa jäädytettynä menettämisseuraamuksen turvaamiseksi.

Lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että turvautuminen momentissa tarkoitettuun järjestykseen ei välttämättä ole asianomistajalle edullinen ratkaisu. Tämä liittyy muun muassa siihen, että kansainvälisten täytäntöönpanoinstrumenttien mukaisesti omaisuutta ei välttämättä saada Suomeen täysimääräisenä tai lainkaan. Lakivaliokunta kuitenkin katsoo, että ei ole perusteita lähteä siitä, että ehdotettu järjestelmä pitää tällä perusteella hylätä, koska järjestely voi toisaalta olla asianomistajalle ainoa todellinen mahdollisuus saada vahingonkorvaus perittyä. Lakivaliokunta

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

korostaa, että asianomistajan päätösvaltaan jää, haluaako hän turvautua ehdotettuun menettelyyn. Sen käyttäminen edellyttää asianomistajan nimenomaista tahdonilmaisua. Lakivaliokunta pitää tärkeänä, että asianomistajaa tarvittaessa informoidaan eri vaihtoehtoista ja niiden vaikutuksista. Paras taho tähän on syyttäjä, jonka tulee olla selvillä omaisuuden jäädyttämisestä ja jonka virkavelvollisuuksiin kuuluu myös ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta eräin poikkeuksin (ROL 3:9). Asianomistajalla on luonnollisesti oikeus hankkia itselleen avustaja etujaan valvomaan. Saadun selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää ehdotettua 7 momenttia perusteltuna ja pitää myönteisenä, että asianomistajan asemaa rajat ylittävässä täytäntöönpanossa on pyritty parantamaan.

Säännösten ajallinen soveltaminen

Esityksessä ei ole ehdotettu nimenomaista siirtymäsäännöstä, vaan säännösten ajallisen soveltamisen osalta noudatetaan yleisiä periaatteita. Uusia rikosoikeudellisia säännöksiä sovelletaan siten rikoksiin, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen (HE s. 51). Lakivaliokunta katsoo, että esityksessä valittu ratkaisu on perusteltu.

Lakivaliokunta huomauttaa, että 1. lakiehdotuksessa tarkoitettu rikoslain 10 luvun 2 §:n 7 momentti koskien menettämisseuraamuksen ratkaisemista ja vahingonkorvausvaatimuksen siirtämistä käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä eräissä kansainvälisiin tilanteisiin liittyvissä tapauksissa on katsottava prosessuaaliseksi säännökseksi. Lähtökohta on, että kulloinkin voimassa olevia menettelysäännöksiä sovelletaan siitä riippumatta, onko asia tullut vireille tuomioistuimessa ennen uuden menettelysäännöksen voimaantuloa vai sen jälkeen (ks. esim. HE 46/2014 vp, s. 124).

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että myös ehdotettu 10 luvun 9 § sisältää menettelysäännöksiä. Näin ollen säännöstä voidaan lähtökohtaisesti soveltaa heti sen voimaan tultua. Pääosin pykälä vastaa voimassa olevaa oikeutta. Sanottua ei kuitenkaan voida soveltaa käännettyyn todistustaakkaan laajennetussa hyödyn menettämisessä eli 9 §:n 4 momentin osalta. Laajennettua hyötyä koskeva voimassaoleva 10 luvun 3 § ja ehdotettu säännös 3 §:ssä ja 9 §:n 4 momentissa muodostavat kumpikin sellaisen rikosoikeudellisen sääntelykokonaisuuden, jota ei voida jakaa osiin niin, että sovellettaisiin osittain uutta ja osittain vanhaa säännöstä.

Rikoslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rikokseen sovelletaan tekohetken lakia. Pykälän 2 momentti ilmaisee niin sanotun lievemmän lain periaatteen, jonka mukaisesti tuomiohetken lain ollessa lievempi sitä sovelletaan. Saadun selvityksen mukaan kaikki ehdotetut rikosoikeudelliset säännökset ovat yhtä ankaria tai ankarampia kuin voimassa olevat säännökset. Näin ollen esityksessä tarkoitettuja säännöksiä sovelletaan lain voimaantulon jälkeen tehtyjen rikosten perusteella tuomittaviin menettämisseuraamuksiin rikoslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin ilmaiseman pääsäännön mukaisesti.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Rikoslaki

10 luku. Menettämisseuraamuksista

1 §. Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset. Pykälässä säädetään menettämisseuraamuksen yleisistä edellytyksistä. Pykälään ehdotetussa 3 momentissa säädetään prosessuaalisista edellytyksistä tuomita menettämisseuraamus, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen. Valiokunta ehdottaa momentin sanamuodon kielellistä täsmentämistä niin, että siitä käy selkeästi ilmi, että siinä mainitut menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytykset ovat vaihtoehtoisia.

2 §. Hyödyn menettäminen. Pykälässä säädetään rikoshyödyn menettämisen lähtökohdista. Pykälän 1 momenttia täsmennetään niin, että säännöksestä käy jatkossa ilmi, mitä rikoshyödyllä tarkoitetaan. Rikoshyödyllä tarkoitetaan momentin mukaan välittömästi rikoksella saatua omaisuutta tai sen sijaan tullutta omaisuutta sekä näiden tuottoa, omaisuuden ja tuoton arvoa sekä rikoksella saadun säästön arvoa. Lakivaliokunta korostaa, että momentissa oleva luettelo ei sisällä etusijajärjestystä siitä, mitä tuomitaan menetetyksi rikoshyötynä. Tuomioistuimen harkinnassa siten on, tuomitaanko hyöty menetetyksi esimerkiksi esineellisenä vai arvona. Hyödyn määritelmän ottamisella lakiin ei ole tarkoitettu vaikuttaa tuomioistuinten käytäntöön siitä, että useimmiten tuomitaan hyödyn arvo menetetyksi. Lakivaliokunta pitää ehdotusta perusteltuna ja määritelmän sisällyttämistä myös perustuslain 8 §:n rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta merkityksellisenä. Myös perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt tähän huomiota esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 8/2016 vp).

Pykälään ehdotettu uusi 4 momentti koskee kolmannen tuomitsemista menettämään rikoshyöty. Sen mukaan rikoshyödyn menettämiseen voitaisiin tuomita rikoksesta hyötynneen lisäksi jatkossa myös se, jolle hyöty on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt, jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää kyseessä olevan rikoshyödyn tai sitä vastaavan omaisuuden tai jos hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos hän sai omaisuuden vastikkeetta. Lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että ehdotettu säännös ei ole yhtenevä sen kanssa, mitä direktiivin 6 artiklassa vaaditaan. Artikla edellyttää menetetyksi tuomitsemisen mahdollistamista ainakin tapauksissa, joissa luovutuksensaaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että siirron tai hankinnan tarkoituksena on menetetyksi tuomitsemisen välttäminen. Ehdotetun 4 momentin säännöksen mukaan tietoisuuden kohde puolestaan liittyy omaisuuden luonteeseen rikoshyötynä.

Lakivaliokunta katsoo, että 4 momentin muotoilu on syytä täsmentää vastaamaan direktiivin muotoilua tietoisuuden kohteen osalta niin, että tietoisuuden kohde liittyy omaisuuden siirtymisen tarkoitukseen. Valiokunta ehdottaa tätä koskevaa muutosta. Lakivaliokunta painottaa, että muutos ei poista tietoisuuden tai perustellun epäilyn vaatimusta. Käytännössä myös asiallinen muutos on suhteellisen vähäinen, sillä mikäli henkilö tietää tai epäilee omaisuuden siirron tarkoituksen olevan menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttäminen, vastaavasti hän tietää tai hänen on syytä epäillä, että omaisuus on rikoshyötyä tai sitä vastaavaa muuta omaisuutta.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

3 §. Laajennettu hyödyn menettäminen. Pykälä sisältää säännökset laajennetusta hyödyn menettämisestä. Laajennetussa hyödyn menettämisessä on kyse siitä, että henkilöltä voidaan tietyin edellytyksin tuomita menetetyksi omaisuus joka on peräisin rikollisesta toiminnasta. Tämä merkitsee sitä, että menetetyksi voidaan tuomita myös omaisuutta, joka ei ole peräisin tietystä nimenomaisesti syyksi luetusta rangaistavaksi säädetystä teosta. Laajennettu hyödyn menettäminen on mahdollista jo voimassaolevan lain mukaan. Esityksessä laajennetaan mahdollisuuksia laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemiseen.

Pykälän 1 momentti sisältää muun muassa laajennetussa hyödyn menettämisessä sovellettavat harkintakriteerit. Esityksen mukaan laajennetun hyödyn tuomitseminen menetettäväksi on harkinnanvaraista. Harkinnassa on muiden seikkojen ohella otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Lakivaliokunta on esitystä arvioidessaan kiinnittänyt huomiota siihen, tuleeko laajennettua menetetyksi tuomitsemista koskevan säännöksen olla esityksestä poiketen pakottava, sekä siihen, supistavatko ehdotetut harkintakriteerit mahdollisuuksia tuomita menettämisseuraamus.

Lakivaliokunta toteaa, että myös voimassa olevassa laissa menettämisseuraamus on harkinnanvarainen. Esinekonfiskaation osalta lainsäädännössä on lähdetty siitä, että pakottava sääntely on tarpeen silloin, kun omaisuus on laadultaan erityisen vaarallista. Muuten on pidettävä riittävänä, että tapauskohtaisesti harkitaan menettämisseuraamuksen tarpeellisuus (HE 80/2000 vp, s. 16). Laajennetun hyödyn menettäminen voi olla varsin ankara seuraamus kohdistuessaan arvokkaaseen omaisuuteen, joten pakollinen menettämisseuraamus voi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin ja muodostua tosiasiallisesti rangaistukselliseksi. Menettämisseuraamus on kuitenkin luonteeltaan turvaamistoimi, eikä sitä saa käyttää rangaistuksellisiin tarkoituksiin (HE 80/2000 vp, s. 15). Harkinnanvaraisuus toimii myös vastapainona sille, että vastaajalla on esityksen mukaan todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä. Direktiivi ei edellytä laajennetun hyödyn pakollista menettämistä. Lakivaliokunta katsoo, että ehdotetun säännöksen on perusteltua esityksessä tarkoitetuin tavoin olla harkinnanvarainen.

Saadun selvityksen mukaan harkintakriteerit tuomita laajennettu hyöty menetetyksi ovat nykyisessä oikeuskäytännössä varsin tiukat. Esityksen tarkoituksena on kuitenkin mahdollistaa se, että laajennettu hyöty tuomitaan aikaisempaa useammin menetetyksi. Mikäli säännös on harkinnanvarainen ilman harkintaa ohjaavia kriteereitä, on mahdollista, ettei oikeuskäytännön linja muutu uuden säännöksen myötä. Säännöksen harkintakriteereillä ja niitä koskevilla perusteluilla pyritään nimenomaan edistämään sitä, että jatkossa tuomitaan entistä laajemmin laajennettu hyöty menetetyksi. Edellä todetun perusteella lakivaliokunta katsoo olevan perusteltua sisällyttää säännökseen harkintaa ohjaavat kriteerit ja puoltaa säännöstä ehdotetussa muodossaan.

Lakivaliokunta huomauttaa, etteivät pykälässä olevat harkintakriteerit ole yksinomaisia tai kumulatiivisia. Kuten säännöksessä todetaan, nimenomaisesti mainitut kolme kriteeriä otetaan huomioon muiden seikkojen ohella eikä kaikkien käsillä oloa edellytetä. Jos esimerkiksi on selvää, että omaisuutta käytetään uusien rikosten tekemiseen, jo tämä voi olla riittävä syy tuomita menettämisseuraamus. Toisaalta säännöksessä tarkoitettut muut seikat voivat olla jo yksinään riittäviä

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

perustelemaan menettämisseuraamuksen, vaikka pykälään kirjatut harkintakriteerit eivät tapaukseen juuri soveltuisikaan. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, kysymys on kokonaisuarkinnasta (HE s. 41).

9 §. Menettämisseuraamusasian käsittely. Pykälä sisältää säännökset menettämisseuraamusta koskevan asian käsittelystä. Pykälän 4 momentti sisältää säännökset menettämisseuraamuksia koskevista väittämis- ja todistustaakoista. Momentin mukaan kantajan on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu, sekä näytettävä ne toteen. Kantajalla ei kuitenkaan ole todistustaakkaa 3 §:ssä eli laajennettuna hyötynä menetettäväksi vaaditun omaisuuden alkuperästä. Tällainen omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Mainittu säännös sisältää käännetyt todistustaakan omaisuuden alkuperän osalta koskien laajennettua hyödyn menettämistä (3 §).

Todistustaakasääntelyssä on kyse oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin keskeisistä periaatteista. Asian arvioinnissa keskeistä on niin sanottu syyttömyysolettama, joka merkitsee sitä, että syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettama perustuu muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaaleeseen ja on perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettuna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osa-alue (PeVL 60/2010 vp). Rikosprosessin peruslähtökohtiin kuuluu syyttäjän todistustaakka eli velvollisuus näyttää syyllisyys toteen.

Lakivaliokunnan kuulemien asiantuntijoiden näkemykset todistustaakan kääntämistä koskevassa asiassa ovat jakautuneet. Esityksessä ehdotettua muutosta puoltavat erityisesti käytännön soveltamistilanteisiin liittyvät voimassaolevan lainsäädännön haasteet. Saadun selvityksen mukaan laajennettu hyöty on oikeuskäytännössä tuomittu menetetyksi lähinnä silloin, kun etsinnässä on löytynyt merkittäviä summia kätkeytä käteistä rahaa, jonka määrä on ollut selvässä epäsuhteessa vastaajan taloudelliseen asemaan nähden eikä vastaaja ole pystynyt esittämään mitään uskottavaa näyttöä rahojen laillisesta alkuperästä. Suurimmassa osassa tapauksia laajennettuna hyödyn menettämisen perusteena eli niin sanottuna liipaisinrikoksena on ollut huumausainerikos, joissain tapauksissa dopingrikos. Kuvatunlaisissa tilanteissa syyttäjän on mahdollista täyttää nykyinen kevennetty todistustaakkansa eli se, että on syytä epäillä omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Myöskin esitutkinnassa vastaajan varallisuusaseman selvittäminen on mahdollista. Tällaisissa tapauksissa voimassa oleva säännös on toimiva. Tilanne on kuitenkin olennaisesti erilainen tilanteessa, jossa hyödyn saamistarkoituksessa tapahtuvan rikollisen toiminnan yhteydessä ryhdytään peittelemään hyödyn jälkiä. Tilanteessa, jossa ryhdytään monimutkaisiin järjestelyihin omaisuuden alkuperän häivyttämiseksi ja sen naamioimiseksi laillisesti saaduksi esimerkiksi turvautuen niin sanottuihin veroparatiiseihin, omaisuuden laittoman alkuperän selvittäminen esitutkinnassa on saadun selvityksen mukaan toisinaan jopa mahdotonta. Tällaiset tilanteet voivat liittyä erityisesti vakavaan talousrikollisuuteen. Asiaa arvioituaan lakivaliokunta katsoo, että edellä mainitun kaltaisiin tilanteisiin puuttumiseksi esitetyllä muutoksella voi sinällään katsoa olevan painava yhteiskunnallinen tarve ja hyväksyttävä peruste. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että jos kysymys on laillisesta omaisuudesta, sen haltijan on lähtökohtaisesti helppo hankkia tarvittava näyttö ja saattaa todennäköiseksi omaisuuden laillinen alkuperä.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

Menettämisseuraamuksen vaatijan todistustaakka liittyy kuitenkin keskeiseen ja vakiintuneeseen rikosprosessioikeudelliseen periaatteeseen, ja tämän periaatteen kääntämisen osalta on merkityksellistä arvioida asiaa erityisesti syyttömyysolettaman kannalta.

Perustuslakivaliokunta on esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 8/2016 vp) todennut, että rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentin valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on olennaista se, että käännetty todistustaakka ei koske lainkaan syyttömyysolettaman kumoavaa ratkaisua eli rikoksen syyksilukemista. Lausunnon mukaan perustuslaki ja ihmisoikeussopimus edellyttävät, että syyttäjällä on näyttötaakka paitsi itse rikoksesta myös siitä, että vastaaja on rikoksen syyllistymisen aikoihin saanut rahavaroja. Kun syyttäjä on täyttänyt todetut näyttövelvoitteensa, tämän jälkeen todistustaakka voi kääntyä vastaajalle ja hänen velvollisuudekseen voidaan lailla osoittaa uskottava vaihtoehtoinen selitys varojen lisääntymiselle. Tällaisten laissa säädettyjen olettamien tulee ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan pysyä kohtuuden rajoissa ja ottaa puolustuksen oikeudet asianmukaisesti huomioon. Näiltä osin ehdotus mahtuu lausunnon mukaan perustuslain 21 §:n ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen sallimiin rajoihin. Asiassa saadun selvityksen ja perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella lakivaliokunta katsoo, että ehdotuksen hyväksymiselle ei ole syyttömyysolettamaan liittyvää estettä. Lakivaliokunta painottaa, että kyseessä on vain omaisuuden alkuperää eikä syyllisyyskysymystä koskeva näyttötaakka.

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan olevan sinänsä selvää, että tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Lausunnossa todetaan, että vastaajan oikeusturvan kannalta on kuitenkin syytä korostaa, ettei todistustaakkaa pidä siirtää vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite ole objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu (ks. myös PeVL 33/2000 vp, s. 3/II). Edelleen lausunnossa todetaan, että perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan ehdotettua rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momenttia on syytä täsmentää vastaamaan paremmin tätä näkökohtaa. Lausunnossa on pidetty myös tärkeänä, että menettelyssä ei aseteta kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi.

Myös lakivaliokunta katsoo, että on sinänsä selvää, että tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Esitystä voi näin ollen lähtökohtaisesti pitää todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Lakivaliokunta kuitenkin painottaa perustuslakivaliokunnan tavoin sitä, että menettelyssä ei käytännön soveltamistilanteissa saa asettaa kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi.

Lakivaliokunta yhtyy perustuslakivaliokunnan lausunnossa esiin tuotuun näkemykseen siitä, että todistustaakan ei tule siirtyä vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite ole objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu.

Ehdotettu momentti sisältää yleiset menettämisseuraamuksia koskevat säännökset paitsi todistustaakasta myös väittämisen- eli vetoamistaakasta, joka koskee kaikkia menettämisseuraamuslajeja. Momentin mukaan kantajan on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu. Väittämistaakka asetetaan momentissa poikkeuksetta kantajalle, toisin sanoen hänen on myös vedottava niihin seikkoihin, joiden perusteella hän katsoo omaisuuden alkuperän rikolli-

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

seksi. Väittämistaakka koskee konkreettisia tosiseikkoja tai olosuhteita. Valiokunta kiinnittää huomiota esityksen perusteluissa todettuun seikkaan, jonka mukaan pelkkä viittaus rikolliseen toimintaan ei riitä (HE s. 45). Yleensäkin väittämistaakkaa ei täytetä vetoamalla rikoslain säännöksessä oleviin abstrakteihin tunnusmerkistötekijöihin. Sitä vastoin väittämistaakka voi koskea esimerkiksi tosiseikkoja siitä, millaisia konkreettisia omaisuuseriä vastaajalla on sekä millaiset ovat vastaajan tulot. Samaten pätevästi voidaan vedota esimerkiksi siihen, että vastaajalta on löytynyt tietty määrä käteistä rahaa. Jos syyttäjä vetoaa sellaisiin seikkoihin, joilla ei ole merkitystä asian ratkaisemisen kannalta, seurauksena on vaatimuksen hylkääminen. Sama koskee tilannetta, jossa syyttäjä täyttää väittämistaakkansa puutteellisesti eli jättää vetoamatta vaatimuksen hyväksymisen kannalta välttämättömiin seikkoihin.

Lakivaliokunta katsoo, että ehdotettu momentti ja sitä koskevat perustelut jo ehdotetussa muodossaan osoittavat ja täyttävät sen välttämättömän edellytyksen, jonka mukaan omaisuuden rikollista alkuperää koskevan väitteen tulee olla objektiivisesti perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu. Vastaava vaatimus koskee yleisestikin menettämisseuraamuksia riippumatta siitä, miten todistustaakan jaosta on säädetty. Momenttiin tehtävät lisäykset saattavat johtaa tekemään virheellisiä vastakohtaispäätelmiä siitä, että muissa tilanteissa ei väittämistaakka ole voimassa. Tämä olisi ongelma vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta. Lakivaliokunta katsoo kuitenkin selvää olevan, että käännetyn todistustaakan tilanteissa konkreettisten olosuhteiden osalta tulee olla pääteltävissä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta.

Käännettyä todistustaakkaa on perusteltua arvioida myös itsekriminointisuojan kannalta. Itsekriminointisuoja merkitsee oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruslähtökohtana olevaa oikeutta olla todistamatta itseään vastaan ja oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden toteamiseen. Suoja kuuluu perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin (PeVL 34/2012 vp, s. 3, HE 309/1993 vp, s. 74/II). Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä itsekriminointisuojan on katsottu kuuluvan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (1) artiklassa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ydinalueelle.

Perustuslakivaliokunta on esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 8/2016 vp) arvioinut esitystä myös itsekriminointisuojan kannalta. Se on lausunnossaan päätenyt siihen, että ehdotus ei ole itsekriminointisuojan kannalta ongelmallinen, koska käännetty todistustaakka ei koske rikoksen syyllisyyksysymystä. Lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että merkityksellistä esityksen arvioinnissa on se, että ehdotetulla sääntelyllä ei pakoteta henkilöä todistamaan itseään vastaan tai myötävaikuttamaan oman syyllisyyden toteamiseen. Saamansa selvityksen ja perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta lakivaliokunta katsoo, että esitys ei ole itsekriminointisuojan kannalta ongelmallinen. Lakivaliokunta kuitenkin yhtyy perustuslakivaliokunnan lausunnossa esiin tuotuun näkemykseen siitä, että edellä mainittu ei poista sitä, että ehdotettu sääntely voi tuottaa oikeuskäytännössä tilanteita, joissa vedotaan itsekriminointisuojaan. Lakivaliokunta yhtyy myös perustuslakivaliokunnan lausunnossaan esittämään huomioon siitä, että ehdotettu sääntely ei saa johtaa itsekriminointisuojan loukkaamiseen käytännön soveltamistilanteissa.

Käännettyä todistustaakkaa koskevalla ehdotuksella voi olla vaikutusta myös kansainväliseen yhteistyöhön menettämisseuraamusten täytäntöönpanossa, sillä direktiivi ei edellytä käännetyn todistustaakan omaksumista. Esityksessä (s. 16) on kuitenkin arvioitu, että vaikutus kansainväli-

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

seen yhteistyöhön tulee olemaan vähäinen. Lakivaliokunta katsoo, että kansainväliseen yhteistyöhön liittyvät seikat eivät siten aiheuta estettä käännetyn todistustaakan omaksumiselle.

Asiassa saadun selvityksen perusteella ja asiaa kokonaisuutena arvioituaan lakivaliokunta katsoo, että 4 momentin ehdotus käännetystä todistustaakasta voidaan hyväksyä.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 4/2016 vp sisältyvän 2. lakiehdotuksen.

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 4/2016 vp sisältyvän 1. lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotukset)

Valiokunnan muutosehdotukset

1.

Laki

rikoslain 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan rikoslain (39/1889) 10 luvun 5 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 875/2001, muutetaan 10 luvun 2 ja 3 §, 6 §:n 1 momentti sekä 9 ja 11 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 § ja 6 §:n 1 momentti laissa 875/2001, 3 § laeissa 875/2001 ja 641/2009, 9 § laeissa 875/2001 ja 650/2003 ja 11 § laeissa 875/2001 ja 347/2013, sekä lisätään 10 luvun 1 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 875/2001 ja 515/2003, uusi 3 momentti ja lukuun uusi 5 a § seuraavasti:

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

10 luku

Menettämisseuraamuksista

1 §

Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

— — — — —
Jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuraamus voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen.

2 §

Hyödyn menettäminen

Valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan:

- 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta;
- 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta;
- 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa;
- 4) 1—3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa;
- 5) rikoksella saadun säästön arvoa.

Jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.

Menettämisseuraamukseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita myös se, jolle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitettua hyötyä taikka muuta omaisuutta, jos tämä on tiennyt omaisuuden siirtymisen tarkoituksena olleen menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämisen tai jos tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Tällöin menetetyksi voidaan tuomita siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä taikka tällaisen omaisuuden arvo.

Jos samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 ja 4 momentissa tarkoitettut, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Hyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämisseuraamuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava.

Sen estämättä, mitä 6 momentissa säädetään, tuomioistuimen on korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava menettämisseuraamus ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä, jos vieraassa valtiossa on omaisuutta jäädytettynä tai siihen rinnastettavan toimenpiteen kohteena Suomessa tuomittavan menettämisseuraamuksen turvaamiseksi. Tuomioistuimen on tällöin myös kor-

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

vaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava välituomiolla kysymys korvaus- tai edunpalautusvelvollisuudesta.

3 §

Laajennettu hyödyn menettäminen

Jos on tehty

- 1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) kätkemisrikos tai rahanpesu;
- 3) salakuljetus;
- 4) huumausainerikos tai huumausainerikoksen edistäminen;
- 5) lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa;
- 6) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen;
- 7) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus;
- 8) vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle; tai
- 9) 1—8 kohdassa tarkoitettujen rikosten rangaistava yritys

ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, valtiolle menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta. Menetetyksi tuomitsemista harkittaessa on muiden seikkojen ohella otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen syyllistynyt tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Edellä 1 momentissa mainittu omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi myös

1) siltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) 3 §:n 1 momentissa (*läheinen*), sekä

2) yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta, yhtiöltä, muulta yhteisöltä tai säätiöltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön tai hänen läheiseensä sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa,

jos on syytä olettaa, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt edellä mainituille.

Edellä 3 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on siirtynyt yli viisi vuotta aikaisemmin kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty.

Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

5 a §

Säilytysvälineen menettäminen

Astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty 4 tai 5 §:ssä taikka muussa vastaavassa lainkohdassa tarkoitetun menetetyksi tuomittavan rikoksentekeväliseen taikka rikoksella tuotetun, valmistetun tai aikaansaadun taikka rikoksen kohteena olleen esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön.

6 §

Menettämisen rajoitukset

Menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikoksentekeijälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos tämä sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta.

9 §

Menettämisseuraamusasian käsittely

Menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämiskaava perustuu. Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan käsitellä myös erikseen.

Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään. Ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan myös tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämiskaavan ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Tällöin tuomioistuimen on viran puolesta määrättävä vastaajalle edunvalvoja, johon sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ää. Edunvalvojan palkkioon ja korvaukseen sovelletaan kuitenkin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 10 ja 11 §:ssä säädetään puolustajan palkkiosta ja korvauksesta. Edunvalvojan määräämisestä asianosaisen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi säädetään oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ssä.

Menettämisseuraamus määrätään syyttäjän tai rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 3 §:ssä tarkoitetun virkamiehen vaatimuksesta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä saa jättää menettämiskaavan esittämättä. Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaavan ajaessaan yksin syytettä mainitun lain 7 luvun mukaisesti.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

Kantajan on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu, sekä näytettävä ne toteen. Kantajalla ei kuitenkaan ole todistustaakkaa 3 §:ssä tarkoitetun omaisuuden alkupeirästä. Tällainen omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta.

Tuomioistuimen on menettämisseuraamuksen määrätessään tarvittaessa annettava tarkemmat määräykset sen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee pakkokeinolain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitettua dataa tai jos se on erityisestä syystä muuten tarpeen.

11 §

Erinäisiä säännöksiä

Tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta noudatetaan, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään.

Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 6 momentissa tarkoitetun menettämisseuraamusta koskevan ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään salassapitovelvollisuudesta, asian-omaisella henkilöllä on oikeus saada hakemuksen tekemistä varten Oikeusrekisterikeskukselta tietoja edellä tarkoitetun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta. Jos samaan rikokseen perustuvia hakemuksia tehdään useampia kuin yksi, hakemukset on ratkaistava samalla kertaa, jollei siitä aiheudu kohtuutonta haittaa hakijoille. Jollei täytäntöönpantu menettämisseuraamus riitä kaikkien saatavien maksamiseen, maksu suoritetaan saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen, mitä konkurssilain (120/2004) 17 ja 18 luvussa säädetään. Oikeusrekisterikeskuksen päätökseen tyytymättömällä on oikeus ajaa kannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa. Kanne on nostettava kuukauden kuluessa Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä. Jos samaan rikokseen perustuvien hakemusten johdosta nostetaan useampi kanne, kanteet tutkitaan siinä käräjäoikeudessa, jossa ensimmäinen kanne tuli viireille. Muun kuin mainitun käräjäoikeuden on siirrettävä kanne asianomaisen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Vastaajana asiassa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

Vilpittömässä mielessä panttioikeuden tai muun vakuusoikeuden 4 tai 5 §:ssä tarkoitettuun, menetetyksi tuomittuun esineeseen tai omaisuuteen saanut voi saada maksun sen arvosta saamisen eräänymisestä riippumatta. Kanne siitä on nostettava kantajan koti-paikan tai Helsingin käräjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio sai lainvoiman. Muussa tapauksessa vakuusoikeus raukeaa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

2.

Laki

pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 6 luvun 4 §:n 2 momentti, 7 luvun 1 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti, 20 § sekä 23 §:n 1 ja 2 momentti seuraavasti:

6 luku

Vakuustakavarikko

4 §

Toimenpiteen kumoaminen

Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §

Takavarikoimisen edellytykset

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalueella (data). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

14 §

Takavarikon kumoaminen

Takavarikko on kumottava myös, jos syytettä sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille neljässä kuukaudessa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta. Tuomioistuimien voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää määräaika enintään neljä kuukautta kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voidaan pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Takavarikko voidaan määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty.

15 §

Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Ennen syytteen tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen käsittelemisen alkamista tehty 1 momentissa tarkoitettu vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelemisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 3 luvun 1 ja 3 §:ssä säädetään. Takavarikkoa tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämistä ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

20 §

Takavarikon voimassaolosta päättäminen syytettä tai menettämisseuraamusta koskevaa asiaa ratkaistaessa

Tuomioistuimen on syyteasian tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

23 §

Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Jos syyteasian tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kante on nostettava. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Jos syytettä ei nosteta tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa määräajan kanteen nostamista varten. Omaisuus on tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määräajan pidettävä poliisin hallussa, kunnes parempaa oikeutta koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittautunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta sanotussa ajassa nosteta, noudatetaan, mitä 3 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Helsingissä 5.4.2016

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Kari Tolvanen kok
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Laura Huhtasaari ps
jäsen Katri Kulmuni kesk
jäsen Suna Kymäläinen sd
jäsen Mikko Kärnä kesk
jäsen Antero Laukkanen kd

Valiokunnan mietintö LaVM 4/2016 vp

jäsen Sanna Marin sd
jäsen Outi Mäkelä kok
jäsen Johanna Ojala-Niemelä sd
jäsen Antti Rantakangas kesk
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Ville Tavio ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto